

Att tro, att göra det omöjliga möjligt

12 november 2014 Kyrkans Hus, Uppsala

Ett av de starkaste omvändelseögonblicken i mitt liv var mötet med en zenbuddhistisk nunna i Da-Lat i Vietnam. Jag råkade befinna mig i staden den enda dagen på året då det zenbuddhistiska kvinnoklostret var öppet för allmänheten. Vi hade annonserat vår ankomst och priorinnan hälsade oss välkomna med ord som jag aldrig någonsin kommer att glömma. ”Välkomna till vårt kloster. Här tror vi inte på Gud!” Jag medger att jag blev tyst i fem minuter, visste inte vad jag skulle svara! Sedan pratade vi i flera timmar. Här stod en kvinna med rakat huvud, i en enkel vitfärgad tunika, barfota i sandaler och sade att hon var nunna utan att tro på Gud. Hon levde sin kallelse mycket mer radikalt än vad jag någonsin kunde drömma om att göra själv. Hon mediterade flera timmar per dygn, lämnade aldrig klosterområdet, arbetade praktiskt med mycket enkla metoder och redskap och ägde bokstavligen bara det hon gick och stod i. Hon trodde. Hon trodde att jag trodde på en Gud som jag inte trodde på. När det var någorlunda utrett med stora språkliga svårigheter förstod vi att vi givit våra liv åt något som var relativt likartat. Ett sökande efter sanning, ett öppet sökande efter mening. Det är sant att en buddhist inte tror på en personlig Gud, men det är lika sant att jag tror på en Gud som säger om sig själv att ”Jag ska bli den jag ska bli”, 2 Mos 3:14. Men det var egentligen inte så intressant vad vi eventuellt trodde *på*, däremot hade vi båda grundat våra liv på *att tro*. Vi är båda inbegripna i ett sökande som vi hoppas kan ge något vidare åt mänskligheten, och vi är lika utlämnade till en tillit som inte har några försäkringar på vägen, bara några svårtolkade vägmärken.

När jag hade fullbordat min ordensutbildning som dominikan och stod inför att avlägga mina livstidslöften sade min novismästarinna ”Nu vet du inte längre vad du gör. Nu står du på den högsta trampolinen och du hoppar rakt ut och du vet inte om det finns något vatten som tar emot dig där nere.” Framtiden är öppen och det finns inga försäkringar, och allt kan hända bara man inte har något emot det, för att parafrasera Tove Jansson. Det enda som bär är de människor som finns omkring mig, mina medsystrar och vänner. Om jag tappar balansen kan jag bara lita till att andra bär mig, med sin tro och tillit. Jag måste lita på detta *vi* som är så irriterande, irrationellt, idiotiskt och som jag ofta nog, som syndare, anser mig stå över...

Jag har talat om att tro, *fides qua*, i åtskilliga föreläsningar, för ett par år sedan i en hel serie över ett läsår. Det har varit som att ”öppna valv bakom valv oändligt” som Tomas Tranströmer skriver, och varje gång jag närmar mig frågan uppstår en ny oändlighet, ett nytt universum.

Ursprunget föddes ur en för mig skrämmande upptäckt, nämligen att det i en undersökning hade visat sig att många ordenssystrar inte längre byggde sina liv på en levande tro. De förnekade inte den kristna tros läran. Den höll de i allmänhet för sann. Men de levde inte längre av tro, det vill säga ett hängivet liv, utan de höll bara vissa utsagor för sanna och följde vissa regler och plikter. De gav inte längre ut sig själva i tro, de räknade inte längre med en försyn som kunde bära dem när de inte längre själva hade kontroll över tillvaron. Istället hade ett rationellt säkerhetstänkande tagit över. De var inte längre tillfredställda som ordenssystrar – inte i sina olika yrken heller alla gånger – de uttryckte att livet inte längre hade mening. De hade i grund och botten förlorat tron, även om de själva sällan uttryckte det så.

En avgörande fråga inställde sig. Borde inte kyrkliga företrädare uppmuntra till en levande tro som förutsätter tvivel? Där tvivlet blir själva motorn för meningsskapande. Och följdfrågan är vilka konsekvenserna blir i längden när tron presenteras som en lära i form av dogmer?

Inte så sällan talas det om ”trons människor” för att benämna fenomenet tro, oavsett religiös tradition. Om vi säger att vi tror, det vill säga är en trons människa, hur pass bra företrädare för tro är vi då? Eller är vi snarare företrädare för ett visst trossystem, tros läror, dogmer, bekännelser, eller vad vi nu vill kalla det? När vi av författaren till Första Petrusbrevet uppmanas att redogöra för vårt hopp, vad är det då vi redogör för? (1 Pet 3:15)

Kan man redogöra för tro och hopp i rationella utsagor och bekännelser? Vad blir riskerna när tron utläggs med ett logiskt förnufts språk istället för utifrån konkreta livserfarenheter och med ett poetiskt kärleksspråk? Är tro ett intellektuellt tanke gods eller en levande handling? Varför har så mycket i vår tro reducerats till ett försanthållande som tillika uttrycks som absolut, unikt och slutgiltigt? Är det inte att begränsa tron, hoppet och framför allt Gud själv?

I Andra Vatikankoncilietts dogmatiska konstitution om uppenbarelsen, *Dei Verbum*, fastslås att Jesus Kristus ”slutfört och fullbordat uppenbarelsen” och att den kristna frälsningsordningen är ”det nya och slutgiltiga förbundet” och att ”ingen ny allmängiltig uppenbarelse kan väntas innan vår herre Jesus Kristus träder fram i makt och härlighet”.¹ Om vi säger att Gud kan göra det omöjliga, som bland annat i Lukasevangelietts Bebudelsetext, hur kan vi samtidigt säga att något är slutfört och fullbordat?

För att komplicera saken ytterligare vill jag hävda att även vårt *fides quae*, det som vi tror på, alternativt bekänner, också är något som är i ständig utveckling

¹ Dei Verbum, §4

och förnyelse. Jag ska göra ett par påståenden som mer hör hemma i *fides quae* men som i sin förlängning blir ett *fides qua*, en troshandling, ett *lex vivendi*. För det första är vi, alla människor, skapade till "Guds avbild och likhet". Om kungen tidigare varit Guds representant på jorden så uttrycker den första så kallade skapelseberättelsen en tydlig demokratisering av det gudomliga representationsskapet. Vi blir nu alla Guds representanter genom att vi tillskrivs vara skapade till "Guds avbild och likhet".² Vem representerar Gud för vem? Vem är Gud? Var möter vi Gud? På sätt och vis har Gud blivit inkarnerad och värdslig i varje människa. Eller för all del, människan har blivit gudomliggjord, åtminstone potentiellt sett.

För det andra kan vi använda jesuiten och filosofen Michel de Certeaus lilla kortsats att "Vår tro är grundad på en förlorad kropp".³ Vi kan säga att vi återfunnit kroppen, men frågan är hur? Den uppståndna kroppen är omöjlig att "fånga" och även den går förlorad genom det vi kallar "himmelsfärden". För lärjungarna, för de som ansåg att Jesus var Messias, blev det angeläget att forma en ny kropp. Kroppen blir så att säga själva meningsskapandet, själva tron. Men den är inte förändlig utan hel, kropp, själ och ande, eller för att förtydliga kött, andning alternativt relation och transcendens. Men kroppen är i högsta grad sekulär.

Som en pendang till denna kortsats kan vi också påminna oss Johannesprologens utsaga "Och ordet blev kött och tog sin boning ibland oss" (Joh 1:14). Och det är inte bara fråga om att tolka detta till Jesus, utan också vi har fötts av Guds vilja.

För det tredje, i dopet döps vi till Kristus, vi "blir" Kristus. I Galaterbrevet läser vi: "Alla är ni nämligen genom tron Guds söner, i Kristus Jesus. Är ni döpta in i Kristus har ni också iklätt er Kristus. Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus. Men om ni tillhör Kristus är ni också avkomlingar till Abraham och arvtagare enligt löftet" (3:26-29). Om gudsrepresentationen demokratiserades till alla människor i den hebreiska traditionen så fick vi i människan Jesus en i tiden kortvarig förebild av ett slags fulländad gudslighet och avbild på en bestämd geografisk plats. Men kroppen måste gå förlorad för att vi ska kunna "mima" samma gudslighet, var och en i sin tradition, på sin plats och i sin tid. Det är onekligen en fantastisk gåva men i lika hög grad en skrämmande uppgift och kallelse. Och om kroppen inte hade gått förlorad så hade Gud de facto dött i och med korsfästelsen.

Vad får det här för konsekvenser för vår tro, *fides qua*? Vi får aldrig veta vad vi ska tro på i bibeln. Grundbulten handlar om att vi ska älska Gud, oss själva och vår nästa och att dessa tre riktningar hänger ihop och är lika viktiga. Om detta

² *The New Interpreter's Bible*, Volume I, Abingdom Press, Nashville, 1994; s. 345

³ *The Mystic Fable*, vol 1, University of Chicago Press, 1992

fullföljs verkar det som att vi bokstavligen skulle kunna utföra nästan vad som helst. I alla fall är det den här tron som räddar oss, ger livet mening och revolutionerar tillvaron. I sin förkunnelse säger inte heller Jesus vad vi ska tro på, men han förutsätter en tro, en tillit, och en *lex vivendi* hos de som han möter och på olika sätt upprättar och helar. Ta den namnlösa kvinnan i Lukas 7 som kommer in i fariséen Simons hus och som ger uttryck för sin tillgivenhet med att vata Jesu fötter med sina tårar, torka dem med sitt hår och kyssa dem. Till henne säger Jesus att "din tro har hjälpt dig". Till synagogföreståndaren som förlorat sin dotter säger Jesus "Var inte rädd, tro bara!"⁴ Det sägs inget om vad han ska tro på, bara att han ska ha tillit till att livet är möjligt. Känd är också dialogen mellan Jesus och fadern till sonen med en stum ande, "Men förbarma dig över oss och hjälp oss, om du kan." Jesus sade: "Om jag kan? Allt är möjligt för den som tror." Då ropade pojkens far: "Jag tror. Hjälp min otro!"⁵ Ordet "möjligt" på svenska är egentligen för svagt, på grekiska står det *panta dunata*, vilket antyder att "all kraft finns för den som tror". Här liksom i berättelsen om den kananeiska kvinnan har tron aldrig med bekännelse eller lära att göra. Den kananeiska kvinnan är dessutom en hedning som Jesus säger att hon har en stark tro och hon ändrar även hans världsbild, hans tolkning av världen. Om vi verkligen vill goda förändringar, tror på dem, då kommer de också att ske, under förutsättning att Anden får fritt spelrum hos oss.

En levande tro, och en tro på en levande Gud, kan aldrig begränsa verkligheten. Om Gud är den för vilken inget är omöjligt, vars ord inte är utan kraft, som det ordagrant står i Lukas 1:37, så måste vi vara öppna för alla former för Guds kommunikation med oss. Den för oss kända bebådelsestexten i Lukasevangeliet handlar om en tro som bryter alla mönster och allt förtryck. När ängeln säger att Guds ord inte är utan kraft så syftar han på Elisabeth som blivit havande på sin ålderdom och som är en parallell till berättelsen om Sara och Abraham, där de tre mystiska änglarna i en person säger samma sak. Ängeln Gabriels inledande hälsning till Maria är kärnan i berättelsen, "Gläd dig, full av nåd! Herren är med dig." Att Maria är full av nåd betyder att Gud är närvarande i henne, och hennes avsked till ängeln "Må det ske mig efter ditt ord" innebär att hon tror på livet självt, tror på Guds levande skaparord, att hon är skapad till Guds avbild och likhet. Den första skapelseberättelsens gudsrepresentation förverkligas här fullt ut av Maria. Alla eventuella biologiska konsiderationer blir i det sammanhanget ointressanta. Det viktiga blir att tror vi så kan vi också förvandla tillvaron till något bättre och mer hoppfullt.

Det är till en sådan dynamik som tron, *fides qua*, ska leda oss. I Matteus 17:20 läser vi att inget blir omöjligt för oss om vi bara har tro. Svindlande perspektiv

⁴ Mark 5:36

⁵ Mark 9:22b-24

öppnar sig för trons möjligheter även i vår egen personligt begränsade tillvaro. ”Sannerligen, om ni har tro så stor som ett senapskorn kan ni säga till det här berget: Flytta dig dit bort, och det kommer att flytta sig. Ingenting blir omöjligt för er”.

Problemet är bara att tron kräver vår politiska handlingskraft, att vi tar aktiv del i det vardagliga samhällslivet. Tron måste så att säga sekulariseras om vi ska ”vara” Guds representanter eller Kristi kropp här och nu. Tron är något dynamiskt och inte ett museiföremål, som framför allt dominikanen Marie-Dominique Chenu skrivit om. Han talar om det ”subversiva minnet”. I en intervju har han förklarat dess innebörd. ”Att återkalla det förgångna, att återvända till källorna är alltid en revolutionär företeelse eftersom vi på det viset återkommer till den skapande kraften. Och det sätter ifråga alla överbyggnader som samlats på varandra under tidens lopp. Inte för att dessa strukturer alltid skulle sakna värde, men vi måste kunna relativisera dem: att återvända till en ursprunglig intuition förvandlar vår syn på det som är för handen. Varje gång vi återvänt till evangeliet, har vi också återvänt till den första kristna gemenskapens ideal.”⁶

Chenu menade att dessa ursprungliga ideal framstår som ett slags myter som vi bygger vidare på, som växer och mognar. Själva ursprungshändelsen är ofta ett marginellt fenomen, men myten gör det till något grundläggande för hela vår självförståelse. Befrielsen från slaveriet i Egypten var en sådan i sig marginell historisk händelse men som sedan blev urbilden för alla slags befrielser. Men vare sig vi återvänder till befrielsen från slaveriet i Egypten eller till den första kristna gemenskapen så är det omöjligt att stanna där. Då skulle vi göra en arkeologisk rekonstruktion, men som skulle vara varken befriande eller meningsskapande. De troendes uppgift enligt Chenu är att söka efter en grundläggande inspiration, inte en dokumentation av arkeologiska fakta.⁷ I tidskriften *La Vie Intellectuelle* skrev han redan 1937: ”Att göra teologi är att vara närvarande inför uppenbarelsen som ges i kyrkans aktuella liv och i kristendomens aktuella erfarenheter.”⁸ Guds uppenbarelse ligger alltså inte dogmerna utan i den verklighet vi lever i. Det finns flera meningsskapande berättelser i bibeln som utgör vårt kollektiva subversiva minne om vi verkligen omläser dessa berättelser som en ny uppenbarelse. Följaktligen måste vi befinna oss i vardagslivet, i världen, i det sekulära, för att där se Guds uppenbarelse ta form, förkroppsligas i våra medmänniskor, här och nu.

⁶ Duquesne, Jacques, *Un théologien en liberté, Jacques Duquesne interroge le Père Chenu*, Centurion, 1975 ; p. 62

⁷ Duquesne, op.cit., p. 63

⁸ Chenu, *Dimension Nouvelle de la Chrétienté*, La Vie Intellectuelle, 53, 1937

Vad ska vi då göra för att tro, ha tillit, hoppas, älska? Paulus ger oss rådet att ”mima” honom, i den svenska översättningen ”ta mig till förebild”.⁹ Paulus vill ju själv omsätta Jesu budskap i praktiken i sitt sammanhang och han kallar det för att ”mima Kristus”. I den svenska översättningen återges detta med att Paulus åhörare ska ta honom till föredöme, vilket är helt inadekvat med tanke på det Paulus åsyftar. *Mimetai mou ginesthe*, skriver han i Första Korinthierbrevet, ”Bli mina medmimare”¹⁰, och ”Mima mig liksom jag mimar Kristus” (”Ha mig till föredöme liksom jag har Kristus till föredöme”)¹¹. Relationen med Kristus, den uppståndne, ska på sikt förvandla Paulus till Kristus själv. Det är inte en erfarenhet som görs en gång för alla utan en relation som är underkastad tidens utveckling. Det är ett pågående mimande av Kristus ända till dess att gesterna och förhållningssättet helt förvandlar Paulus själv till Kristus. Det är den relationen som Paulus vill förmedla till andra människor, och han bereder vägen för nya möten med, och ett nytt mimande av, den uppståndne, av Gud själv.

Tro har här att göra med hur Paulus kan ge mening åt sitt liv genom att så intimt som möjligt ”mima” Kristus. Då ska han bli det han ska bli, som en fulländad avbild av Gud. Det är inte Lagen eller en troslära som kan skänka Paulus denna yttersta mening med livet, utan bara tron. Han ger mening åt sitt liv genom att aktivt ”mima” Kristus i sitt eget sammanhang.

Det är tydligt att mimandet har en djupdimensionell innebörd. Det får inte förväxlas med ”imitera”, att göra likadant som någon annan i betydelsen ”härma”. Varken evangeliernas eller Paulus budskap är att vi ska härma Jesus. Imitera och härma handlar bara om ett yttre påklistrat beteende. Paulus uppmanar till en förändring av vår inre attityd, där vi ska handla som Jesus skulle ha gjort om han varit i vår egen situation, vår tid och vårt sammanhang. Paulus mimande ligger nära den klassiska termen ”efterföljelse”. Och mimandet ska hjälpa mig att bli den jag ska bli, att uppfylla min särskilda kallelse som människa, den avbild och gudslighet som varje människa har förmåga till.

Men återigen vill jag betona att mimandet är något som sker i världen, det är sekulärt. Allt det vi kallar för andlighet måste vi förkroppsliga, göra konkret i verkligheten, världen. Låt mig få förtydliga detta med hjälp av jesuiten, mystikern, teologen och paleontologen Pierre Teilhard de Chardin¹². Han menade att detta att tro handlar om att avläsa en djupare innebörd i tillvaron än den som bara ger sig till känna för ögat eller för våra sinnen. Denna trons blick på materien var något som kännetecknade hela hans verk. Han talade om

⁹ Fenomenet ”att mima” har i ett judiskt-kristet sammanhang framför allt utvecklats av antropologen Marcel Jousse, se bl.a.: Jousse, Marcel, *L'anthropologie du geste*, Gallimard, 1974; *La manducation de la parole*, Gallimard, 1975

¹⁰ 1 Kor 4:16

¹¹ 1 Kor 11:1

¹² 1881 - 1955

materien som Andens form, och har sagt att ”I materiens hjärta finns världens hjärta, Guds hjärta”, vilket vi läser i boken *The Heart of Matter*.¹³ Teilhard bekymrade sig över att den kristna spiritualiteten saknade en kosmisk anknytning och att den behövde ”blodtransfusion från materien själv”. Interaktionen mellan materia och ande kallade han den gudomliga miljön, *le milieu divin*, som också är titeln på hans främsta andliga bok. Han talade om denna gudomliga miljö som en ”gudomlig ocean” där vi blir gudomliggjorda. Hela verkligheten, hela kosmos, ansåg han vara i en fortgående process av transcendens som till sist kulminerar i det han kallar Omegapunkten.¹⁴

Men även i de små vardagliga tingen påminns vi om Guds närvaro. Jag tröttnar aldrig på att citera Karin Boyes dikt ”En målares önskan” eftersom den så påtagligt låter oss ana att materien är Andens form:

*Jag ville måla ett ringa grand
av slitnaste vardag, så nött och grått,
men genomlyst av den eld, som förmått
all världen att springa ur Skaparns hand.
Jag ville visa, hur det vi försmå
är heligt och djupt och Andens skrud.
Jag ville måla en träsked så,
att människorna anade Gud!*

Teilhard poängterade också i sina skrifter att materien aldrig fick stå emot det andliga, det ena var inte större eller mindre än det andra. Han såg det andliga som en central tråd invävd i själva evolutionsprocessen på alla dess nivåer. Hela evolutionsprocessen var en ständigt utvidgande rörelse av andlig växt. Han skrev att ”andens fenomen existerar samman med jordens själva evolution”.¹⁵ Steget till att hävda att Gud är en expanderande Gud, ”Jag skall bli den jag skall bli” blir mycket kort och därmed måste vi avskrika alla absoluta och definitiva sanningsanspråk när det gäller trosinnehållet, *fides quae*.

Tron kräver en realistisk grundhållning i en materiell och sekulär tillvaro. Den är varken pessimistisk eller optimistisk, utan just realistisk. Där en pessimistisk syn tar över blir vi förlamade, vi resignerar och backar helt enkelt ut ur verkligheten. Hänger vi oss åt optimism riskerar vi att leva i en drömvärld av fantasier och vi blir oförmögna till att lösa problem och bidra till verkliga förändringar. Ett förhållningssätt byggt på tro, tillit och hängivenhet leder däremot till realistiskt

¹³ Citerat i King, Ursula, *The Search for Spirituality, Our global quest for meaning and fulfilment*, Canterbury Press, London, 2009, sid 152; på franska *Le Coeur de la Matière*

¹⁴ King, Ursula, *The Search for Spirituality, Our global quest for meaning and fulfilment*, Canterbury Press, London, 2009, sid 153-154

¹⁵ Citerat i King, Ursula, *The Search for Spirituality, Our Global Quest for Meaning and Fulfilment*, Canterbury Press, London, 2009, sid. 26

skapande, till handlingar som både bryter sönder förtryckande sociala mönster och samtidigt bygger upp nya relationer, vilket vi ser i de flesta nytestamentliga berättelserna. Att tro är att kunna förundras över det som sker likaväl som att få andra att förundras i sin tur.

Det finns förstås åtskilligt mer att säga om vad det är ”att tro”, vad tron är i sig själv. Det som vi sedan formulerar som ett trosinnehåll, *fides quae*, är det som i bästa fall sätter ord på själva redskapen för trosvandringen och som ofta är typiska för eller begränsade till en viss tid, språk, religion och kultur. Våra kyrkor betonar ofta *fides quae* på bekostnad av *fides qua*, eftersom det är så mycket enklare att kontrollera en grupp utifrån definitioner och bekännelser. Tyvärr, reduceras då inte bara *fides qua* utan också *fides quae* till att enbart omfatta en officiell lära, katekes eller dogmer. Det ideala är förstås att *fides qua* och *fides quae* står i en levande relation till varandra. *Fides quae* är nödvändig för att underlätta kommunikationen oss emellan, skapa förståelse och sammanhållning. *Fides qua* riskerar att leda till en individualistisk subjektivism som lätt kan förlora sig i tillvaron och bli allt annat än meningsskapande. Men *fides quae* leder inte sällan till en sklerotisk tro, där trosinnehållet blir en artefakt som man visserligen kan bekänna och försanthålla, men som bäst hör hemma i en monter på ett museum.

Att tro måste vara att göra det omöjliga möjligt genom att vi verkligen gör oss medvetna om att vi är skapade till Guds avbild och likhet.

Sr Madeleine Fredell OP
